

[6, с. 39].

Таким чином, практично з початку формування інституту державної служби застосовувався конкурсний відбір кандидатів. Разом з конкурсом застосовувалося випробування. Як і в сучасному праві, воно проводилося для виявлення професійного рівня і загальної підготовки претендента на державну посаду, відповідності його професійно-кваліфікаційної підготовки та досвіду обов'язкам, що мали у майбутньому виконуватися.

#### **Бібліографічні посилання**

1. Шепелев Л.Е. Титулы, мундиры, ордена в Российской империи / Л.Е. Шепелев. – Л., 1991.
2. Государственная служба : учебник / под ред. Игнатова М. – Ростов-на-Дону, 2004.
3. Государственная служба : учебник / под ред. А.В.Оболонского. – М., 2000. – С. 45.
4. Щепетев В.И. История государственного управления в России / В.И. Щепетев. – М., 2003.
5. Старилов Ю.Н. Служебное право : учебник. – М., 1996.
6. Новицкая Т.Е. Государственная служба в России / Т.Е. Новицкая // Юридический мир. – 1996. – Октябрь. – С. 39.

**Межевська Л.В.,**  
ст. викладач кафедри  
цивільного права та процесу ДДУВС

### **ЗЛОВЖИВАННЯ ТРУДОВИМИ ПРАВАМИ В УКРАЇНІ ТА ЄС**

Зловживання правом у сфері трудових відносин набуває гострого морального звучання, воно все частіше стає об'єктом і загальнотеоретичних, і галузевих юридичних досліджень. Зміни, які відбуваються в Україні в останні роки, стали причиною підвищення значення питання реалізації суб'єктивних прав громадян і тісно пов'язаної з цим проблеми зловживання правом. Пояснюється це тим, що індивідуальні і колективні права і обов'язки не лише закріплені в нормах права, а ґрунтуються на нормах моралі й підтримуються ними.

Серед учених, які досліджували питання зловживання трудовими правами, слід згадати таких, як А. Лушніков, М. Лушнікова, Е. Офман, А. Юдін, В. Архіпов, О. Кручинін, А. Сидоренко С. М. Братусь, В. П. Грибанов, Р. Р. Ісмагілов, В. М. Кудрявцев, М. С. Малейн, О. О. Малиновський, М. І. Матузов, Г. Онищенко, В. О. Рясенцев та ін.

Аналізуючи суб'єктивне право у світлі правосвідомості та моральності громадян, М. І. Матузов наголошує, що «...суб'єктивне право, його здійснення, користування тим благом, яке воно надає, піддаються постійній і різносторонній оцінці з позицій правосвідомості й моральності. Це цілком при-

родно, оскільки уявлення людей про свої права і обов'язки, про право в цілому засновані не лише на законі, а й на моралі. Сам процес сприйняття, усвідомлення цих категорій обумовлений складною взаємодією таких понять, вимог, критеріїв, як законне – незаконне, правомірне – неправомірне, каране – некаране (правосвідомість); чесне – ганебне, справедливе – несправедливе, благородне – неблагородне, добре і зле (моральність). У самій категорії суб'єктивного права, як у багатьох інших правових явищах, поміщений не лише юридичний, а й етичний зміст» [1, с. 26]. Але необхідно враховувати, що реалізація громадянами своїх прав не повинна завдавати шкоди іншим громадянам, інтересам усього суспільства і має відповідати моральним вимогам. Зміни в реалізації трудових відносин, пов'язані з розвитком ринкових відносин, посиленням правового регулювання праці, поширенням договірної способу встановлення прав і обов'язків, обумовлюють необхідність дослідити питання щодо висвітлення проблемних правових питань зловживання трудовими правами. Зазначені питання не отримали належного розгляду ні у вітчизняній науці, ні в законодавстві, що зумовлено декількома причинами. По-перше, правовий механізм регулювання трудових відносин на сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні не дозволяє працівникам належним чином реалізовувати свої трудові права. По-друге, основи реалізації трудових прав працівників і роботодавців закладено в нормативно-правових актах. По-третє, соціальна функція трудового права асоціюється з правом охорони праці.

В юридичній науці існують різні точки зору щодо розуміння зловживання правом. Одні вчені розглядають це поняття як правомірну поведінку, що не порушує заборон, і суб'єкт користується належним йому правом. Інші ж, навпаки, вважають зловживання правом протиправною дією, вираженою в заборонених законом формах поведінки, що породжує завдання шкоди будь-якому суб'єкту соціальних відносин. Так, А. Малиновський висловлював думку, що це діяння завжди шкідливе і протиправне, але не завжди каране [2, с. 70]. І. Покровський сутність зловживання правом визначав як делікт, тобто протиправну поведінку [3, с. 118]. Теоретики права В. Н. Протасов і Ю. А. Васильєв, навпаки, визначають дане явище як правомірне, порівнюючи його з аморальними способами здійснення права [4, с. 18–20]. В. П. Грибанов висловлював ідею про те, що зловживання правом є особливим типом цивільного правопорушення і визначав у даному випадку особливий, нестандартний характер протиправності [5, с. 58–68].

В основі соціальної політики країн – учасниць ЄС лежить визнання соціальних прав громадян. Про посилення уваги до соціальних прав людини свідчить прийняття у 1989 р. Хартії про основні соціальні права трудящих. Основними принципами європейського трудового права Хартія визначає рівне ставлення до чоловіків і жінок у сфері трудових відносин, свободу об'єднань і право соціальних партнерів вести і укладати колективні договори. Хартія закріплює основні соціальні права, які згруповані за такими на-

прямами: свобода пересування; зайнятість і оплата праці; соціальний захист; свобода асоціації та право на колективні переговори; професійне навчання; рівне ставлення до чоловіка і жінки; інформація, консультації і участь працівників в управлінні виробництвом; безпека і гігієна праці; охорона праці дітей та підлітків; труднощі осіб похилого віку.

Однією з основних тенденцій розвитку трудових прав у країнах ЄС на початку XXI ст. є заборона зловживання трудовими правами поряд з єдністю приватних і публічних засад; посилення значення приватних і публічних засад; недопущення погіршення становища працівників порівняно з рівнем, передбаченим законодавством, та ін.

Вирішення проблеми правового характеру щодо зловживання правом (зазначене поняття є поведінкою в рамках права, правопорушенням чи навіть особливим видом правомірної чи протиправної поведінки) у наукових колах відбувається під акомпанемент палких дискусій. На перший погляд, проблему зловживання правом у трудовому праві необхідно вирішувати шляхом застосування аналогії закону, тобто враховувати ст. 13 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України й оперувати загальноновизнаним принципом недопустимості зловживання правом [6]. Проте, оскільки трудове право поєднує імперативні та диспозитивні норми правового регулювання, а не виключно диспозитивні, слід погодитися з А. Лушніковим та М. Лушніковою, які вказують, що юридична конструкція зловживання правом у трудовому праві, на противагу цивільному, характеризується галузевими особливостями, а тому використання згаданої статті ЦК України для вирішення проблеми зловживання правом у трудових відносинах є недоречним. Разом із тим існує потреба у встановленні в трудовому законодавстві заборони на зловживання правом суб'єктами трудових відносин [7].

О. Панасюк та І. Богдан розглядають постановку проблеми зловживання суб'єктивними трудовими правами через співвідношення таких термінів, як «зловживання суб'єктивним трудовим правом», «правопорушення» та «правомірне невиконання трудового обов'язку». А. Сидоренко, порівнюючи зловживання суб'єктивним трудовим правом із правопорушенням у вигляді дисциплінарного проступку, зазначає, що науковці, які займалися дослідженням проблеми зловживання правом, вважають останнє правопорушенням або окремим його видом. О. Кручинін оспорує позицію А. Лушнікова та М. Лушнікової, які відокремлюють правопорушення від зловживання правом, характеризуючи останнє як використання особою права не відповідно до його цільового призначення (дія протікає в рамках правомірної поведінки; при цьому трудові права реалізуються не відповідно до принципів трудового права) тим, що дія, спрямована на здійснення права всупереч його цільовому призначенню, є правопорушенням. Таким чином, він вирішує проблему зняття правової невизначеності при зловживанні правом у трудових відносинах шляхом застосування не матеріальної, а дисциплінарної відповідальності. Зокрема, таку невизначеність він вважає за доцільне нівелювати шляхом вста-

новлення обов'язку суду брати до уваги принципи юридичної відповідальності (справедливість, рівність, співрозмірність, законність, вина, гуманізм) [7].

Зловживання правом не належить до правопорушення, оскільки у цьому діянні відсутня головна його ознака, а саме: протиправність. Тобто зловживання правом не є прямо забороненим у законодавстві про працю, а отже, і караним воно також бути не може, що дає можливість не тільки отриманні певні, нічим не зумовлені переваги, але і не нести за це відповідальність.

Отже, настання несприятливих наслідків у рамках юридичної відповідальності для сторін трудового договору виключається. Разом із тим законодавець намагається захистити добросовісну сторону від несприятливих наслідків, що настають унаслідок дій сторони, яка зловживає правом.

На нашу думку, у вітчизняному законодавстві та країн ЄС слід сформулювати принцип заборони зловживання трудовими правами учасниками трудових і пов'язаних з ними відносин, тобто заборони здійснення цих прав всупереч їх соціальному призначенню, в тому числі з метою заподіяння тим самим шкоди іншій стороні правовідносин, та закріпити на законодавчому рівні визначення поняття «зловживання правом». А також пропонуємо внести доповнення до ст. 3 Основні засади правового регулювання трудових відносин Глави 1 Проекту Трудового кодексу України і включити до їх переліку таку: «Недопущення зловживання трудовими правами, тобто недобросовісного здійснення сторонами трудового договору суб'єктивних прав з метою надання шкоди іншій особі та відмова органом з розгляду трудових спорів працівнику (роботодавцю) в захисті належного йому права в разі порушення цієї заборони».

#### **Бібліографічні посилання**

1. Матузов Н. И. Субъективное право в свете правосознания и нравственности / Н. И. Матузов // Вопросы теории государства и права. – Саратов, 1974. – Вып. 3.
2. Малиновский А. А. Злоупотребление правом: теоретические аспекты / А. А. Малиновский // Журнал рос. права. – 1998. – № 7. – С. 70–75.
3. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М. : Статут, 1998.
4. Васильев Ю. А. Взаимодействие права и морали / Ю. А. Васильев // Советское государство и право. – 1966. – № 11. – С. 18–20.
5. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – Изд. 2-е, стереотип. – М. : Статус, 2001. – 441 с. – (Классика российской цивилистики).
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> ;
7. Зловживання правом у трудових правовідносинах: сучасний стан і тенденції правового регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zaochka.net/arenda\\_p\\_8.html](http://zaochka.net/arenda_p_8.html)